MĂDĂLINA VÂRTEJANU-JOUBERT

MANUSCRISUL „REGULA ASTRELOR LUMINOASE" DE LA QUMRAN
(4Q504, 4Q505, 4Q506)
PREZENTARE, TRADUCERE ŞI NOTE

Manuscrisele de la Qumran au ca „vocaţie" ştiinţifică statutul de „verigă lipsă" mult cautată pentru a reprezenta trecerea, fie de la iudaism la creştinism, fie de la iudaismul de dinaintea distrugerii celui de-al Doilea Templu la iudaismul rabinic, afirmat deplin după marea catastrofă din 70 e.n. Astfel, aproape toate subiectele qumranologice se pretează la o abordare din perspectiva „tranziţiei" de la un sistem religios la altul, de la un tip de religie la altul. Menţionăm, între altele, problematica revelaţiei (revelaţie continuă *versus* revelaţie selectivă), aceea a interpretării Legii (profeţie *versus* raţionament), aceea a practicii juridico-rituale cunoscute în iudaism sub denumirea de *halaha* (reglementată ulterior de doctrina fariseilor *versus* doctrina saduceilor), aceea a preeminenţei regulilor de purificare corporală *versus* purificare spirituală.

Mutaţia primordială însă, intervenită după dispariţia Templului de la Ierusalim, este *abandonarea sistemului sacrificial*. Modalităţile de comunicare cu divinitatea se modifică, preeminenţă câştigand ceea ce în iudaismul rabinic se va numi „ofranda buzelor", cu alte cuvinte „rugăciunea instituţionalizată". În mod intenţionat am utilizat aici termenul „preeminenţă" şi nu, spre exemplu, pe acela de „invenţie". Atât sursele textuale, printre care manuscrisele de la Qumran, cât şi cele arheologice, atestă existenţa instituţiei sinagogale, a casei de rugăciuni, ca fiind contemporană celui de-al Doilea Templu. Structuri arheologice identificate ca sinagogi au fost descoperite la Gamla, Masada şi Ierihon. Deşi din punct de vedere funcţional acestea nu înlocuiesc Templul şi nici sacrificiul centralizat, ele exprimă deja o tendinţă de durată în istoria iudaismului[1]. În secolul ce a urmat distrugerii Templului, ritualul sinagogal se stabilizează şi, în ciuda interdicţiei talmudice de a „trece în scris rugăciunile", putem spune că asistăm la o formă de codificare a

[1] V., spre exemplu, numeroasele articole şi cărţi consacrate subiectului de către Lee Levine: *The pre-70 C.E. judean synagogue: its origins and character reexamined*, in M. Cogan, B.L. Eichler, J.H. Tigay, *Tehillah le-Moshe: Biblical and Judaic studies in Honour of Moshe Greenberg*, Winona Lake, 1997, p. 143–162 (ebr.); Idem, *The ancient synagogue: the first thousand years*, New Haven, London, 2000 etc. De asemenea, v. D. Urman, P.V.M. Flesher (ed.), *Ancient synagogues: historical analysis and archaeological discovery*, Leiden, 1995.

StCl XLV, 2009, Bucureşti, p. 63–74

www.cimec.ro

acestora. Tratatul Mişna *Berakhot*, a cărui titulatură înseamnă în traducere „Binecuvântari" şi, prin extensie, „Rugăciuni", a constituit multă vreme punctul de plecare în analiza originilor acestui tip de ritual[2]. Publicarea corpusului de scrieri liturgice descoperite la Qumran a modificat însă această perspectivă. Principalele texte liturgice identificate sunt[3]: un manuscris cuprinzând *Rugăciunile zilnice* (4Q503), patru manuscrise cuprinzând *Rugăciunile pentru Sărbători* (1Q34, 4Q507, 4Q508, 4Q505+509), mai multe compoziţii dedicate rugăciunii zilei de şabat, precum *Cântare pentru Sacrificiul de Şabat* (4Q400–4Q406), două sau trei copii ale unui text cuprinzând *Rugăciunile pentru fiecare zi a săptămânii*, singurul conservând titlul original asupra traducerii căruia vom reveni, *Divrey ha-meorot* (4Q504–4Q506).

Toate aceste texte atestă cel puţin un lucru: existenţa unor rugăciuni scrise, cu caracter liturgic, încă din secolul I î. e. n. Nu vom intra aici în consideraţii de antropologie religioasă ce ar analiza percepţia timpului la Qumran, sistemul calendaristic original al comunităţii sau concepţia liturgică a unui grup „fără Templu". Scopul articolului de faţă este mult mai modest: acela de a prezenta ediţia şi traducerea din ebraică, însoţită de aparat critic, a unei mostre de text liturgic descoperit la Qumran, ultimul semnalat în enumeraţia precedentă, *Divrey ha-me)orot*. Dorim prin aceasta să inaugurăm în peisajul academic românesc un şantier de istorie a iudaismului: publicarea în ediţie românească a manuscriselor de la Qumran *traduse din orginalul ebraic* sau *aramaic* şi cu *aparat critic*. Ne propunem astfel să reînnodăm demersul început de Athanase Negoiţă cu mulţi ani în urmă, demers concretizat prin publicarea unui volum dedicat acestor manuscrise în colecţia Bibliotheca Orientalis[4]. În anii '90 însă, când apare volumul lui Negoiţă, publicarea ediţiilor princeps tocmai îşi relua avântul, după o lungă perioadă de stagnare. Astăzi toate manuscrisele au văzut lumina tiparului, facând loc poate unei

[2] Printre lucrările clasice, menţionăm Joseph Heinemann, *Prayer in the period of the tannaim and the amoraim: its nature and its patterns*, Ierusalim, 1966, iar aproape de zilele noastre, Stefan Reif, *The Second Temple period, Qumran research, and rabbinic liturgy: some contextual and linguistic comparisons*, in E.G. Chazon (ed.), *Liturgical perspectives: prayer and poetry in light of the Dead Sea Scrolls. Proceedings of the fifth international symposium of the Orion center for the study of the Dead Sea scrolls and associated literature, 19–23 january, 2000*, Leiden, 2003, p. 133–149. Trimitem de asemenea la studiul nostru Mădălina Vârtejanu-Joubert, *La prière juive interprète de la Bible: prolégomènes à une typologie des réemplois bibliques*, in C. Braga, A. Pistoia (ed.), *La Liturgie, interprète de l'écriture. 2. Dans les compositions liturgiques, prières et chants. Conférences Saint-Serge, XLIXe Semaine d'études liturgiques, Paris, 24–27 juin 2002*, Roma, 2003, p. 37–52.

[3] Pentru o listă exhaustivă a scrierilor cu caracter liturgic de la Qumran, v. E. Chazon, *Hymns and prayers in the Dead Sea scrolls*, in L.H. Schiffman, E. Tov, J.C. Vanderkam (ed.), *The Dead Sea scrolls fifty years their discovery: proceedings of the Jerusalem congress, July 20–25, 1997*, Leiden, 1998, p. 244–270. De asemenea, D. Falk, *Qumran and the synagogue liturgy*, in B. Olsson, M. Zetterholm (ed.), *The ancient synagogue from its origin until 200 C.E.: papers presented at an international conference at Lund University, October 14–17, 2001*, Stockholm, 2003, p. 404–434.

[4] A. Negoiţă, *Manuscrisele eseniene de la Marea Moartă*, Bucureşti, 1993.

www.cimec.ro

noi etape în cadrul studiilor qumranologice: fie exploatarea manuscriselor recent publicate, fie revizuirea ediţiilor mai vechi ce nu au beneficiat la timpul lor de aportul informaticii, al tehnicilor moderne de restaurare şi de conservare şi al instrumentelor de lucru de tip concordanţă.

Alegerea spre publicare a textului de faţă se justifică, pe de-o parte, prin caracterul lui inedit în română, iar pe de alta parte, prin intenţia de a opera un tranfer de competenţe din spaţiul francez în spaţiul românesc. *Divrey ha-me)orot* face parte din corpusul încredinţat autorului articolului de faţă, pentru publicarea în volumul *Ecrits intertestamenatires* II, coll. Pléiade, Gallimard, Paris.

Textul intitulat *Divrey ha-me)orot* se păstrează în trei manuscrise : un rulou de piele (4Q504) şi două papirusuri (4Q405 şi 4Q506). Manuscrisul 4Q504 este cel mai complet şi cel mai vechi, databil, pe criterii paleografice, între 175 şi 125 î.e.n. Celelalte două copii sunt conservate pe unul şi acelaşi rulou: 4Q405 pe *recto*, în continuarea unui exemplar din *Rugăciunile pentru Sărbători* (4Q509); 4Q506 pe *verso*, în continuarea unui exemplar din *Regula războiului* (4Q496). Cele două copii pe papirus datează una, de la sfârşitul epocii hasmoneene, respectiv jumătatea sec. I î.e.n. (4Q505), iar cealaltă, de la jumătatea secolului I e.n (4Q506). Ediţia de faţă ia ca bază manuscrisul 4Q504 completat, acolo unde paralelismele permit, cu fragmente de mici dimensiuni din 4Q505 si 4Q506.

Fragmentele identificate ca aparţinând acestui text au fost publicate pentru prima oară de Maurice Baillet, în 1982, în colecţia de referinţă *Discoveries in the Judaean Desert*. Baillet nu reconstituie însă ruloul ca atare, pe coloane, şi nu stabileşte ordinea fragmentelor. La începutul cercetării, fragmentele erau numerotate în funcţie de mărimea lor, şi nu în ordinea, fie ea şi incertă, a compoziţiei. Astfel, în cazul nostru, cel mai mare fragment, Frag. 1–2, nu conţine începutul textului ci, aşa cum au arătat editorii ulteriori, sfârşitul acestuia. La reconstituirea ordinii logice a fargmentelor au contribuit articolele lui Emile Puech şi Hartmut Stegemann, ca şi lucrarea de doctorat a lui Esther Chazon. Am adoptat aici numerotarea coloanelor stabilită de Stegemann şi Chazon.

Textul are caracter liturgic şi conţine ciclul săptămânal al rugăciunilor: una pentru fiecare zi a săptămânii şi rugăciunea pentru ziua de şabat. Structura literară a rugăciunilor pentru zilele obişnuite este identică: titlu, rezumat istoric, cerere, formula concluzivă „Amin, Amin" urmată de un dublu *vacat*.

Starea fragmentară a manuscrisului nu permite reconstituirea unei eventuale înlănţuiri tematice a acestor rugăciuni: este totuşi posibil să menţionăm câteva elemente de conţinut. Astfel, rugăciunea pentru prima zi constituie o cerere de acordare de discernamânt şi capacitate de cunoaştere, cea pentru ziua a doua menţionează alegerea lui Israel, cea pentru ziua a treia, dragostea lui Dumnezeu

www.cimec.ro

pentru Avram, Isaac şi Iacob, cea pentru ziua a patra, alianţa de pe Muntele Horeb, cea pentru ziua a cincea, miracolele din Egipt, David, Ierusalimul şi Templul, cea pentru ziua a şasea vorbeşte despre părăsire şi exil, iar rugăciunea pentru ziua de şabat este un imn întru înălţarea lui Dumnezeu.

Textul utilizează persoana întâi plural, ceea ce pare să arate caracterul său de rugăciune colectivă. Compoziţia antedatează constituirea comunităţii de la Qumran şi putem persupune utilitatea sa liturgică în cadrul Templului.

În transliterarea termenilor ebraici, pe de-o parte, am respectat convenţia conform căreia textele de la Qumran sunt redate nevocalizat, iar, pe de altă parte, pentru a înlesni lectura nespecialistului, am adăugat între paranteze acelaşi cuvânt vocalizat. Parantezele drepte indică, întocmai convenţiilor epigrafice, fie porţiunile de text distruse, fie reconstituirea propusă de noi pentru completarea lacunelor. Literele disparate, imposibil de ataşat unui cuvânt, nu au fost redate în română. Parantezele rotunde indică termenii adăugaţi în română, utili înţelegerii sensului acolo unde o traducere literală nu este posibilă. Semnele /.../ indică intervenţia supralineară a scribului prin care acesta fie completează litere scăpate la scriere, fie corectează un alt tip de greşeală. Celelate mărci scribale au fost ignorate în prezentarea traducerii de faţă.

EDIŢII

M. Baillet, *Discoveries of the Judaic Desert, VII: Qumran 4 III (4Q482–4Q520)*, Oxford, Clarendon, 1982: 4Q504 pp. 137–168, pl. XXLIX–LIII, 4Q505, p. 168, pl. XXIII, 4Q506, p. 170–174, pl. XVIII sus, XX et XXIV sus.

E. Puech, *Compte rendu de Maurice Baillet, Discoveries in the Judaean Desert, VII: Qumran Grotte 4 III (4Q482–4Q520) (1982)*, „Revue Biblique" 95, 3 (1988), p. 404–411.

H. Stegemann, *Methods for the Reconstruction of Scrolls from Scattered Fragments*, in L. Schiffman (ed.), *Archaeology and History in the Dead Sea Scrolls*, Sheffield, 1990, p. 189–220.

E. Chazon, *A Liturgical Document from Qumran and Its implications: "Words of the Luminaries" (4QDibHam)*, Teză de Doctorat, Universitatea Ebraică din Ierusalim, 1991 (ebr.).

F. Garcia-Martinez, E. Tighelaar, *The Dead Sea Scrolls. Study Edition*, Brill, 1997, p. 108–118.

D. Falk, *Daily, Sabbath, and Festival Prayers in the Dead Sea Scrolls*, Brill, 1998.

A. Caquot, *Trois textes religieux de la Grotte 4*, „Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses", 84, 2004, p. 129–147, în sp. p. 131–141.

www.cimec.ro

REGULA ASTRELOR LUMINOASE

Frag. 8 verso
Regula astrelor luminoase[5]

Rugăciune pentru prima zi a săptămânii

Col. I (Frag. 8 recto)

1. [Rugăciune pentru prima zi[6]: Amin]teşte-ţi Do[a]m[ne] de[7] [...] 2. [...] iar Tu viu de-a pu[ruri...] 3. [...] minuni de demult şi lucruri îngrozitoare[8][...] 4. [... (Pe) Adam, p]ărintele nostru[9], l-ai creat ca imagine a măreţiei [tale][10] [...] 5. [... respiraţie dătătoare de viaţă] i-ai [i]nsuflat în nări, discernământ şi (capacitate de) cunoaştere[11] [...] 6. [... În gră]dina Edenului, de tine plantată[12], [l]-ai pus stăpân [...] 7. [...] şi ca să străbată un ţinut de măreţie [...] 8. [...] a păstrat. Tu i-ai impus (o cale) fără de î[ntors] 9. [...] carne este el şi în ţărână[13] [...] 10. [...] *vacat* Iar Tu ştii [...] 11. [...] pentru eterne generaţii[14] [...] 12. [...] Dumnezeu viu şi mâna ta[...] 13. [...]omul pe căile[...] 14. [... ca să împânzească] / pământ[ul] / [cu vi]olenţă si să vers[e sânge nevinovat ...] 15. [...]

Col. III (Frag. 6)

1. [...] şi [...] 2. [...] şi fructul gândirii[15] [...] 3. [...] pentru a înţelege toate decret[ele[16]...] 4. [...] rezultatul său pentru a înţele[ge] 5. [...] în realizările tale de-

[5] Manuscrisul a fost descoperit înfăşurat de la stânga la dreapta, având, prin urmare, începutul compoziţiei spre exterior. Prima coloană conservă, pe verso, titlul compoziţiei, *Dbry hmʾwrwt*, expresie pe care traducerile moderne o redau literal *Paroles des Luminaires*, *Words of the Luminaries*. Considerăm că această formulă, a cărei traducere literală ar putea fi *Cuvintele luminătorilor*, nu este suficient de explicită în limba română. Este foarte probabil că ebraicul *Dbry hmʾwrwt* (vocalizat *divrey ha-meʾorot*) trebuie înţeles după modelul biblicului *divrey ha-yamim*, „cronică" (literal „faptele/ lucrurile/ cuvintele zilelor"). Astfel, titlul compoziţiei desemnează „liturghia destinată fiecărei zile", zi al cărei început şi sfârşit este marcat de apariţia şi dispariţia unuia din cele două astre luminoase – *meʾorot* – menţionate în Gen. 2, 16. În iudaism această alternanţă indică momentul rugăciunii. Pentru a stabili un compromis între sensul literal şi sensul real am ales în româneşte titlul *Regula astrelor luminoase*.

[6] În restituirea acestui pasaj am ţinut cont de faptul că rugăciunile, una pentru fiecare zi a săptămânii, prezintă o structură compoziţională similară. Rugăciunea pentru a patra zi (Frag. 3 ii 5), una din cele mai bine conservate în manuscris, ne ajută să reconstituim aici formula de introducere.

[7] Formulă introductivă atestată în alte locuri din manuscris: Frag. 3 ii 5, Frag. 5 ii 3.

[8] Deut. 10, 21.

[9] Restituirea cuvântului „Adam" este inspirată de imaginea primului om ca părinte al omenirii, imagine prezentă în Înţelepciunea lui Solomon 10, 1 şi în Jubilee 2, 23.

[10] Parafrază după Gen. 2, 7.

[11] „Discernământul", *bynh* (*bynah*), şi capacitatea de „cunoaştere", *dʿt* (*daʿat*), constituie laitmotivul rugăciunii pentru prima zi a săptămânii.

[12] Parafrază după Gen. 2, 8.

[13] Parafrază după Gen. 3, 19.

[14] *Dwrwt ʿwlm* (vocalizat *dorot ʿolam*) este o expresie frecventă în *Regula astrelor luminoase* şi în general în scrierile de la Qumran.

[15] Expresia *pry mhšbt* (*pry mahševa*) este un hapax biblic: v. Ier. 6, 19.

[16] Cf. Ps. 119, 104: „Datorită preceptelor (*pequdim*) tale am căpătat discernământ...".

www.cimec.ro

a pururi [...] 6. [...A]minteşte-ţi, te rog,[17], că noi suntem poporul tău. Tu ne-ai înălţat, prin minune, 7. [pe aripile] vulturilor şi ne-ai dus la tine[18], întocmai cum vulturul ce-şi veghează cuibul 8. zboară deasupra [puilor], îşi întinde aripile, îi ia şi îi poartă pe [penele lui][19]. 9. [...] am ramas singuri şi printre popoare nu suntem consideraţi[20] şi [...] 10. [...] Tu eşti printre noi, în coloana de foc şi în norul [...] 11. [sfin]ţenia ta păşeşte în faţa noastră şi măreţia ta este în mijlocul [nostru][21] [...] 12. [...] faţa lui Moise servi[torul tău] 13. [...] căci Tu [...] 14. [...] / şi el e nevinovat / iar tu nu-l recunoşti ca nevinovat [...] 15. [...] precum un om îşi educă [fiul[22]...] 16. [...sf]inţi şi pur[i...] 17. [... acela] dintre oameni [care le urmează] datorită lor va trăi[23] [...] 18. [...ju]ră[m]ântul pe care [Tu] l-ai jur[at...] 19. [...] în faţa ta [...] 20. [...] Binecuvântat (fie) Dumnezeu [...] 21. [...] să scrutăm [a ta] splendoare[24] [...] 22. [...] suflul oricărei fiinţe vii [...]

Col. V (Frag. 4)[25]

1. [...] Tu [ne]-ai dat[26] 2. [...] ce ai îndrăgit [timp] des generaţii [...] 3. [...] pamânt[ul] şi truda tuturor[27] [... Tu le-ai dat] 4. [întru bucuria inimii lor, că]ci[28] Tu eşti Dumnezeul cunoaşterii[29] [şi] fiece gân[d.....][30] 5. [...] Acestea ne sunt cunoscute căci Tu [ne]-ai hărăzit cu spiritul tău s[fânt. Ai milă de noi[31]] 6. [şi nu mai rememo]ra împotriva noastră nedreptăţile înaintaşilor noştri, întru ră[u] înfăptuite, [nici faptul că] 7. şi-au întărit grumazul. Tu răscumpără-ne şi iartă, te rugăm, nedreptăţile noastre şi păcat[ul nostru[32]] 8. [...] [de]cretele tale, Legea pe care [Tu] ai

[17] Formulă ce introduce „cererea" propriu-zisă în structura rugăciunii.

[18] Parafrază după Ex. 19, 4: „Aţi văzut ce am făcut Egiptului, şi cum v-am purtat pe aripi de vultur şi v-am adus aici la Mine". Pentru citatele din Biblie în română, am utilizat versiunea Cornilescu sau propria noastră traducere.

[19] Parafrază după Deut. 32, 11: „Ca vulturul care îşi scutură cuibul, zboară deasupra puilor, îşi întinde aripile, îi ia, şi-i poartă pe penele lui".

[20] Parafrază după Num. 23, 9: „Îl văd din vârful stâncilor, îl privesc de pe înălţimea dealurilor: este un popor care locuieşte deoparte, şi nu face parte dintre neamuri".

[21] Parafrază după Num. 14, 14: rugăciunea lui Moise pentru iertarea „păcatului cercetaşilor". Acest motiv se regăseşte în rugăciunea pentru a patra zi.

[22] Citează Deut. 8, 5.

[23] Citează Lev. 18, 5.

[24] Este foarte plauzibilă restituirea unei negaţii, după modelul *ʾeyn heqer le*, „nu există nici un mijloc de a scruta «măreţia» sau «inteligenţa» lui Dumnezeu" (Ps. 165, 3, Is. 40, 28).

[25] Acest fragment suprapune parţial fragmentele 4Q506 131+132, 5–14

[26] Restituire propusă de Esther Chazon pe baza fragmentului 4Q506 131, 5.

[27] Se suprapune pe 4Q506, 131, 8.

[28] Restituirea de la sfârşitul liniei 3 şi începutul liniei 4 este propusă de Chazon pe baza fragmentului 4Q506, 131, 9.

[29] Expresia *ʾl haʿwt* (*El ha-deʿot*, „Dumnezeul cunoaşterii") este întâlnită în Biblie în rugăciunea Anei (1 Sam. 2, 3) şi în scrieri aparţinând comunităţii de la Qumran: *Regula comunităţii* (1QSerekh ha-Yahad iii, 24), *Imnuri* (1QHodayot i, 26), *Cântarea Înţeleptului* (4Q510 Shir[a] 1, 2, 4Q511 Shir[b] 1, 8).

[30] Fragmentele paralele 4Q506 131, 10+132, 3 ajută la completarea cu câteva litere a acestei linii.

[31] Cuvântul *rḫmnw*, (*raḫmenu*, „Ai milă de noi"), figurează în fragmentul 4Q506 132, 5.

[32] Citează Ps. 79, 8–9; paralelă în 4Q506 131, 12+132, 6.

www.cimec.ro

porunci[t-o] prin intermediul lui Mois[e...] 9. [...] care [...] în fi[e]care[...] 10. [... un regat] de preoți și un popor sfânt[33] [...] 11. [... pe c]are l-ai ales. Supune circumciziei prepuțul [inimii noastre] 12. [și nu înțepeni grumazul nostru] în continuare[34]. Întărește inima noastră[35] întru a face [...] 13. [...pentru] a urma căile tale *vacat* [...] 14. [...Binecuvântat] (fie) Dumnezeu[36] care ne-a învăț[at...] 15. [...] Amin. Amin. *vacat* [*vacat*]

Rugăciune pentru a 2-a zi a săptămânii

16. [Rugăciune pentru a doua zi. Adu-ți aminte] Doamne, de numele tău sfânt [...] 17. [...] pentru tine și prin cuvântul tău [...] 18. [...] 19. [...] păcat [...] 20. [...] spiritul [...] 21. [...a]rzând cu totul[37] [...] 22. [...] pentru a aduna [...]

Col. VII (Frag. 17 col. ii)

1. [...] 2. [...] din toate[...] 3. [a]supra noastră iar el va ascul[ta[38]...] 4. pe căile [...] 5. drept. Amin, [Amin. *vacat*] 6. *vacat*

Rugăciune pentru a 3-a zi a săptămânii

6. [Rugăciune pentru a treia zi...]

Col. IX (Frag. 5 col. i)[39]

1. [...] răsplățile tale 2. [...] Tu ai făcut 3. [...] nume etern, și pentru a ve[d]ea 4. [...sem]eția ta pentru generațiile [eterne] 5. [...] *vacat*? [...] 6. [...] Omul p[e care Tu l-ai cre]at 7. [...] 8. [...] greșind[40]

Col. X (Frag. 5 col. ii + Frag. 3 col. i)

1. [...] 2. [...] 3. [...] pentru ca [...] 4. [...], iar tu ai stabilit pentru [...] 5. [...] 6. [...Abraham și] pentru Isaac și pentru Ja[cov...].

[33] Restituire după Ex. 19, 6.

[34] Propoziție completată cu ajutorul versetului Deut. 10, 16. Cererea de circumcizie a inimii apare și în cuprinsul rugăciunilor rabinice (v. rugăciunea *Havinenu* menționată în Talmudul Babilonian, tratatul Berakhot 29a)

[35] Expresia „întărește inima", cu verbul *h[zq* la pi'el, nu este atestată altundeva în scrierile din perioada celui de-al Doilea Templu. Este totuși posibil ca acest pasaj din *Regula astrelor luminoase* să fie inspirat de Ios. 1, 7 sau 23, 6.

[36] Formulă de binecuvântare ce încheie fiecare rugăciune, urmată de răspunsul „Amin, Amin" și de un dublu *vacat* ce marchează, în manuscris, trecerea la rugăciunea zilei următoare.

[37] Restituire incertă, propusă de Baillet; urmele literelor rămase nu sunt suficient de lizibile.

[38] Restituire incertă din motive similare.

[39] Poziționarea relativă a fragmentelor 5, 3 și 7 este certă: ele au fost descoperite suprapunându-se *in situ* și prezintă toate aceleași forme de degradare fizică.

[40] Lectură incertă.

www.cimec.ro

1. urmaşii de după ei[41] [...] 2. sfânt, stă înaintea t[a[42]...] 3. [Ad]u-ţi aminte, Doamne, de[43] [...] 4. [...] vom sărbători răscumpărarea [noastră ...] 5. prin păcatele noastre şi ca să căutam [...] a face 6. ce e rău în ochii tăi. Tu ai poruncit [...] 7. şi ce se află în su[fletul] tău [...] 8. întru discernământul tău şi[...]

Col. XI (Frag. 3 col. ii)

1. [...] 2. [...] Binecuvântat (fie) Dumneze[u], El ne-a dat odihnă [...] 3. [...Amin] Amin. *vacat* [...] 4. [...] *vacat*

Rugăciune pentru a 4-a zi a săptămânii

5. [Rugăciune pentru a] patra [z]i. Adu-ţi aminte, Doamne[44], [...] 2. [...] se sfinţeşte prin măreţia [...] 3. [... ochi] în ochi ai fost văzut în mijlocul nostru[45] [...] 4. [...] şi cuvintele tale sfinte [noi] le-am auzit [...] 5. [...] pe feţele noastre pentru a nu [...] 6. [...] Măreţul tău [nume sf]ânt [...] 7. [...] pământ[ul ...] 8. [...] şi ca să credem [...] 9. de-a pururi. Şi Tu ai încheiat cu noi o alianţă la Hor[eb[46]...] 10. asupra tuturor acestor le[g]i şi precepte [...] 11. şi cei bun[i...] şi cei sfinţi, şi [...] 12. care [... prin intermediul] lui Moise şi[...] 13. în fiecare [...] faţă în faţă / Tu ai vorb[i]t/ cu [el ...] 14. măreţi[e ...] Ai fost încântat de el iar ei au găsit [bunăvoinţă în ochii tăi...] 15. [...] în mâinil/e/ lui în faţa noastră [...]

Col. XII (Frag. 7)

1. [...] întărind 2. [... minu]nile pe care le-ai înfăptuit 3. [...] /Israel/ pentru ca generaţiile eterne să istorisească 4. [...] faptele mînilor tale 5. [...] întru măreţia ta 6. [...] nu a fost scurtat 7. [... nu e impos]ibil pentru tine nici un 8. [...]ea 9. [...] ai pus o comoară[47] 10. [...] şi nu n/e/ abandona[48] 11. [...] şi mila ta 12. [...] în faţa noastră [...] 13. [... c]e tu ai iertat 14. [...] care s-au răzvrătit 15. [...] iar ei l-au vărsat precum o libaţie, şi te-au găsit 16. [...] n[u] au crezut 17. [...] au văzut, iată, 18. [...] ochii 19. [... binecuvânt]tat 20. [...]

Frag. 16, 1–6

Col. XIV (Frag. 1–2 col. i)

1.–6. [.....] 7. [...] Amin. Amin.

[41] Este posibilă completarea cu linia 4Q504 5 ii 1: *bzrʿm ʾhryhm* (*be-zraʿam ʾaharyhem*, „întru descendenţa lor").

[42] Suprapune fragmentul 4Q505 124, 7 ce conţine varianta *qdwš* (*qadš*) în loc de *qwdš* (*qodeš*).

[43] Liniile 3–8 suprapun parţial fragmentul 4Q506 124, 3–6.

[44] Titlul şi formula introductivă a rugăciunii pentru ziua a patra, bine conservate aici, ajută la reconstituirea structurii celorlalte rugăciuni.

[45] Parafrază după Num. 14, 14.

[46] Alianţa de la Muntele Horeb este menţionată aici urmând varianta din Deut. 5, 2.

[47] Aici ia sfârşit „rezumatul istoric" al rugăciunii; la linia urmatoare începe „cererea" propriu-zisă.

[48] Această „cerere" figurează în *Biblie*: 1 Rg 8, 57, Ps. 27, 9.

www.cimec.ro

Rugăciune pentru a 5-a zi a săptămânii

7. [Rugăciune pentru a cincea zi. Adu-ți aminte, Doamne ...] minuni 8. [...] din Egipt[49] 9.–21. [...]

Col. XV (Frag. 1–2 col. ii)

1–5. [...] 6. [...] tale [...] 7. Doamne, acționează[50] dar, după natura ta, în funcție de marea ta putere, (Tu,) car[e] ai [ier]tat 8. înaintașilor noștri atunci când ți-au făcut gura amară. Tu te-ai mâniat împotriva lor într-atât încât să-i distrugi[51] dar ai avut milă[52] 9. de ei din cauza iubirii[53] tale pentru ei și din cauza alianței tale – căci Moise răscumpărase 10. păcatul lor[54] – și pentru ca ei să recunoască marea ta putere și amploarea milei tale[55] 11. pentru generații de-a pururi. Retrage, acum, mânia și furia ta de de-asupra poporului tău, Israel, datorată întregului [lor] pă[cat][56]. Adu-ți aminte 12. de minunile tale[57], acelea înfăptuite de tine în văzul popoarelor, căci numele tău ne-a fost desemnat 13. [...] cu toată inima și cu toată ființa și pentru a sădi *legea*[58] ta în inima noastră 14. [și pentru a nu se abate de la ea] la dreapta sau la stânga căci Tu ne vei vindeca de nebunie, de orbire și de rătăcire 15. [a sufletului[59]... Iată, pentru [n]edreptățile noastre am fost vânduți dar în ciuda păcatelor noastre Tu ne-ai chemat 16. [...] și ne-ai dezlegat de a mai păcătui în fața ta 17. [...]și pentru a ne face să înțelgem stipulațiile[60] 18. [...] Tu le-ai făcut 19. [...] și acțiunea lor 20–21. [...]

[49] „Rezumatul istoric" ce începe aici, are ca subtexte șederea în Egipt și în deșert, precum și rugăciunile lui Moise.

[50] „Cererea" are ca subtext Num. 14, 17–19.

[51] Subtext biblic Deut. 9, 8.

[52] Aluzie poate la Iez. 20, 13–18: „Dar m-am uitat cu milă la ei și nu i-am distrus, nici nu i-am exterminat în deșert".

[53] V. Is. 63,9.

[54] V. Ex. 32,30.

[55] Subtext biblic: rugăciunea lui Moise din Num. 14.

[56] Regăsim aici paradigma biblică „păcat – mânie – calmare a mâniei – anulare a decretului pedepsitor": Ex. 32, 10–12, Num. 25, 1–11, Dan. 9, 15–16.

[57] „Cerere" caracteristică rugăciunilor pentru zilele profane ale săptămânii: Ziua 1 (Frag. 8 ll. 1–3), Ziua 2 (Frag. 6 ll. 6–7), Ziua 3 (Frag. 7 ll. 2–3), Ziua 5 (Frag. 1 col. i l. 8), Ziua 6 (Frag. 1–2 col. vi l. 10).

[58] „Sădirea Torei" nu este un motiv biblic dar ulterior apare foarte frecvent în liturghie. Imaginea Torei ca arbore al vieții figurează în Prov. 3, 18. Atestarea acestui motiv la Qumran indică vechimea formulei de Binecuvântare a Torei: *naṭan lanu torat ʾemet ḥayei ʿolam naṭaʿah tokhenu.*

[59] Citează Deut. 28, 28. Vindecarea de către divinitate este un motiv biblic binecunoscut (v. promisiunea făcută lui Moise în Ex. 32, 39 și scrierea de la Qumran intitulată *Comentariul la Osea (Peșer) 4Q166 1 8*).

[60] Cuvântul *tʿwdh* (*teʿudah*) este dificil de tradus: el poate să însemne fie „stipulație", fie „perioadă de timp". Sensul său in acest context este incert.

www.cimec.ro

Col. XVI (Frag. 1–2 col. iii)

1. [...] 2. [...] [Cât] contează o[m]ul ? Iată, 3. nici un popor [(nu valorează) ni]mic pe lângă tine, [precum] haosul şi neantul sunt [ele] socotite faţă de tine[61]. 4. Doar numele tău noi l-am [in]vocat ; întru măreţia ta ne-ai creat şi în calitate de fii 5. ne-ai instituit pentru tine, în văzul popoarelor; căci tu l-ai numit 6. pe Israel „fiul meu[62], primul meu născut[63]" şi ne-ai certat precum e certat 7. un fiu[64] [...] *vacat* Tu ne-ai înălţat {creat} de-a lungul generaţiilor noastre de ani 8. [...] boli, foamete, sete, ciumă, sabie[65] 9. [...] [răz]bunarea alianţei tale căci pe noi ne-ai ales, pentru tine, 10. [în calitate de popor, de pe toată] (suprafaţa) pământului. Din această cauză ţi-ai vărsat asupra noastră mânia, 11. [şi ciu]da ta cu toată ardoarea furiei. Şi se lipi de noi 12. [... blestem]ele tale scrise de Moise şi de servitorii tăi, 13. profeţii, pe [care] i-ai trimis [...] răul în zilele 14. de pe urmă. Căci [...] 15. şi regii noştri, căci [...] 16. a lua dintre fiicele [noastre ...] 17. şi au acţionat în mod făţarnic [...] 18. alianţa ta şi[...] 19. sămânţa lui Israel [...] 20. Tu eşti drept pentru [...] 21. şi[...]

Col. XVII (Frag. 1–2 col. iv)

1. [...] 2. să[la]şul tău [...] loc de odihnă 3. la Ierusa[lim, oraşul] pe care l-ai a[les] pe suprafaţa pământului 4. pentru ca acolo să fie n[umele tă]u de-a pururi, căci l-ai iubit 5. pe Israel mai mult decât pe celelalte popoare[66]. Ai ales tribul 6. lui Iuda şi ai încheiat alianţă cu David[67], ca el să fie 7. păstor conducător peste poporul tău şi să se aşeze pe tronul lui Israel, înaintea ta, 8. pentru întregul zilelor. Iar popoarele, toate, au văzut măreţia ta 9. căci te-ai consacrat[68] în mijlocul poporului tău, Israel. Numelui tău 10. măreţ şi-au adus ofranda: argint, aur şi piatră preţioasă 11. împreună cu toate comorile ţărilor lor, în onoarea poporului tău şi 12. a Sionului, oraşul tău sfânt şi locaşul frumuseţii tale; şi nu-i nici un duşman, 13. nici flagel apăsător ci doar tihnă şi binecuvântare [...] 14. Şi au mâ[n]cat, şi s-au săturat şi s-au îngrăşat[69] [...] 15. [...] şi [...] 16.–21 [...]

[61] Is. 40, 17.

[62] Deut. 14, 1: „Voi sunteţi fii pentru Domnul, Dumnezeul vostru..."

[63] Ex. 4, 22: „Să-i spui lui Faraon: Astfel vorbeste Domnul: Fiul meu prim născut, este Israel".

[64] Deut. 8, 5: „Recunoaşte dar, în sinele tău, că Domnul, Dumnezeul tău, te mustră aşa cum un om îşi mustră fiul".

[65] V. Deut. 28, 48; 28, 59, Baruh 2, 25.

[66] V. Deut. 7, 6.

[67] Promisiunea facută lui David nu este numită alianţă în 2 Sam. 7, 18–29 ci doar în Ier. 33, 21.

[68] V. Lev. 22, 32, Iez. 20, 41, Ben Sira 36, 1–3.

[69] V. Deut. 31, 20.

www.cimec.ro

Rugăciune pentru a 6-a zi a săptămânii

Col. XVIII (Frag. 1–2 col. v)

1. [...] 2. izvorul de apă vie[70] [...] 3. şi în ţara lor au servit unui dumnezeu străin. Şi deopotrivă, ţara lor 4. a devenit un deşert din cauza duşmanilor lor, căci s-au [re]vărsat a ta mânie 5. şi a ta furie peste focul geloziei tale, întru distrugerea 6. oricărui trecător şi a oricărui locuitor. Cu toate acestea, nu ai respins[71] 7. posteritatea lui Iacov şi Israelul nu l-ai disprețuit 8. într-atât încât să-l distrugi, anulând astfel alianța ta cu ei; Tu 9. (eşti) un Dumnezeu viu, Tu singur, şi nu există altul în afară de tine. Ți-ai adus aminte de alianța /ta/ 10. de faptul că Tu ne-ai smuls în vazul popoarelor şi nu ne-ai abandonat 11. printre popoare. Tu ai acordat favoruri poporului tău, Israel[72], în 12. toate ținuturile în care i-ai exilat pentru a incita 13. sufletul lor să se întoarcă la tine şi să asculte glasul tău 14. [după] tot ce ai poruncit prin intermediul lui Moise, servitorul tău. 15. [Că]ci ai revărsat auspra noastră spiritul tău sfânt[73] 16. [ca s]ă ne aducă binecuvântările tale, ca să ne bizuim pe tine în momentele dificile 17. [şi ca să ş]optim (o rugaciune) în chinurile pedepsei tale[74] {...} Am ajuns la chin, 18. [am fost lov]iți şi încercați de mânia opresorului[75]. Căci tot aşa 19. şi noi am [adus atingere] /lui Dumnezeu/ prin nedreptățile noastre şi am încercat Stânca prin păcat[ul nostru][76]. 20. [Tu] ne-ai muncit ca să ne întorci de la căile [noastre] pe [ca]lea 21. pe [care trebuie să mergem[77]. Dar] noi n-am ascultat [poruncile tale]

Col. XIX (Frag. 1–2 col. vi)

1. [...] 2. [...Tu ai arunca]t d[e] pe noi toate greşelile [n]oastre şi ne-ai [p]urificat 3. de păcatul nostru, pentru tine însuți. Ție, ție, /Doamne/ (îți aparține) dreptatea, căci 4. Tu ai creat totul. Iar acum, în ziua aceasta 5. când sufletul nostru a fost smerit, am expiat nedreptățile noastre şi nedreptatea 6. strămoşilor noştri, cauzate de infidelitatea noastră şi de comportamentul /n/ostru răzvrătit. Nu am respins 7. încercările tale iar în ființa noastră nu am nesocotit loviturile tale (ce puteau) rupe 8. alianța cu tine, în ciuda chinului din n[o]i. Căci Tu, /care ai trimis duşmanii împotriva noastră/ 9. (tot) Tu ne-ai întărit sufletul, ca să vorbim despre măreția ta generațiilo[r] 10. de-a pururi. O! Doamne, aşa cum ai săvârşit minuni din veac în 11. veac, întoarce, te

[70] Metafora divinității ca „izvor de apă vie" este împrumutată din Ier. 2, 13; 17, 13.

[71] V. Lev. 26, 44–45.

[72] Liniile 11–14 sunt o parafrază după Deut. 30, 1–20. Dacă în textul biblic pocăința este pusă pe seama liberului arbitru, în *Regula astrelor luminoase*, aceasta este rezultatul direct al imboldului divin.

[73] Cf. Is. 44, 3.

[74] Pentru caracterul salvator al rugăciunii în momentele de tulburare v. Is. 26, 16.

[75] Cf. Is. 51, 13.

[76] Cf. Is. 43, 24.

www.cimec.ro

rugăm, mânia şi furia ta de deasupra noastră. Vezi mizer[ia noastră], 12. greutatea noastră şi strânsoarea noastră, şi eliberează poporul tău, Isra[el, în toate] 13. ţările, apropiate sau îndepărtate, în ca[re l-ai îndepărtat.][78] 14. Tot ce este înscris în cartea vieţii[...] 15. pentru a-ţi sluji şi a-ţi închina imnuri [...] 16. de toţi duşmanii [...] 17./care/ fac să se împiedice [...] 18. –21 [...]

Col. XX (Frag. 1–2 col. vii *recto*)

1. [...] 2. care ne-a salvat de orice chin. Amin [Amin *vacat*] 3. *vacat* [...]

Imnuri de şabat

4. Imnuri de şabat[79]. Lăudaţi [...] 5. Numele lui sfânt întotdeauna [...] 6. Toţi îngerii bolţii sfinte şi[...] 7. înspre cer, pământul şi adâncurile lui[80] [... genune] 8. întinsă, Abaddon, apa şi tot ce se află [înăuntru[81]...] 9. Toate creaturile sale, mereu, de-a purur[i în veac...] 10. *vacat* [...] 11. sfinţenia sa. Cântaţi pentru Dumnezeu [...] 12. măreţie şi [...] 13. –21 [...]

Col. XXII (Frag. 1–2 col. vii verso)

1. [...] voluntari 2. [...] vor înălţa 3. [...cuv]inte de mărire 4. [...] căci toţi 5. [...] El a creat[...] 6. [...] 7. [...] Dumnezeu, lucrurile lor sfinte 8. [...] sfinţeniei lui şi ridică 9. [...]alianţa sa şi a întors 10. [...] psalmii lor.

RÉSUMÉ

Nous proposons ici une traduction annotée en roumain et une analyse de l'écrit liturgique *Paroles des luminaires*, qui fait partie du corpus des manuscrits de Qoumrân. L'intérêt de ce manuscrit réside dans le fait qu'il constitue un repère dans l'histoire de la *prière institutionnalisée* dans le judaïsme. De ce fait, les *Paroles des luminaires* s'inscrivent dans la problématique de la transition à l'intérieur d'une religion. Le passage du sacrifice animal à l'« offrande des lèvres » – la prière – trouve place dans cette discussion autour de la mutation religieuse. Le manuscrit ici analysé débouche sur une perspective plus nuancée de ce phénomène de mutation, dans la mesure où il atteste l'existence de prières collectives et donc institutionnalisées, avant la destruction du Deuxième Temple.

CIHR, INALCO, Centre Glotz (Paris)

[77] Parafrază după Is. 48, 17–18.

[78] Rugăciunea pentru ieşirea din chin are ca antecedente biblice Ps. 119, 137–144, Est. gr. 14, 6, Ps. Sol. 9, 10–11.

[79] Rugăciunea zilei de şabat prezintă o structură diferită de cea a zilelor obişnuite ale săptămânii: nu conţine „rezumat istoric" şi nici „cerere", ci doar „cântări de laudă".

[80] Cuvântul *mhšb* este specific scrierilor de la Qumran: am adoptat aici traducerea propusă de Qimron şi acceptată de Chazon, „profunzime".

[81] Cf. Am. 7, 4, Is. 51, 10.

www.cimec.ro